

САБОР БАНАЋАНА
АЗБУЧНИК ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ
РОЂЕНИХ У БАНАТУ

Приредио Петар Жебељан

2021

ГЕОГРАФИЈА БАНАТА ЈЕ ПРЕОСТАЛА У ЉУДИМА

Уз подразумевано „извињење“ Вршачком брегу, Делиблатској пешчари, Тиси, Тамишу, Бегеју, Белоцркванским језерима, пшеници, кукурузу и сунцокретима, једина права географија Баната је у банатским људима. И антропологија, са историјом и социологијом јер су људи, посебно значајни појединци, со, зачин и супстрат овдашње културе и цивилизације. Банатски великани су врхови, гребени, вододелнице и хоризонти овог дела наше Паноније. Они су, али и данас нови и будући, стварали и ствараће уметност, науку, спорт, егзистенцију, али и есенцију овог дела равнице, дух, религију или креативну несаницу Баната који је данас помало потонуо у модерно сивило. У коме актуелна, дневна, употребна, егзистенцијална збиља, заклања и гура у заборав људску географију у трећи план. Заправо, његов духовни простор највише егзистира у сећању. У успоменама које испуњавају велики Банаћани својим делима – уметничким, научним, сакралним и световним. То значи да Банат постоји и изван и после историје. Која се, такође, претворила у географију у свим њеним реалним значењима, али и између стварног и могућег.

Без живе и подстицајне спознаје да су у њему живели, радили и стварали великани, као што су на пример Доситеј, Милош Црњански, Ђура Јакшић, Стерија, Урош Предић, Паја Јовановић, Пупин, Васко Попа..., стиче се утисак да је Банат постао – острво. Фигуративно, саобраћајно и инфраструктурно! Па су зато његове лепоте и тајне помало налик оним из приче која је и бајка. И почињу са „Било једном...“. Банат из времена када је предњачио више се наслућују испод година и епоха које их покривају. Он је канда из сфере савремене и развојне историје прешао је наизглед у равнодушну географију.

Али географија Баната је у људима. Који су га стварали. И данас га стварају, упркос заборава који је неминован, али не и свемогућ. Истицањем имена великих људи из прошлости, неимара духа, материјалног и спиритуалног света, састављач овог саборника покушава да подсети на помало заборављени систем вредности и редефинише културолошке путоказе, који служе онима који су за живота ушли у овај Азбучник Банаћана као упозорење да су континуитет и стваралачки контекст најефикаснији начин да се спречи корозивно дејство заборава. Који је, нажалост, у Банату, знатније изражен. Из тих разлога, превасходно из пркоса заборава, настала је и ова књига Петра Жебељана САБОР БАНАЋАНА са поднасловом АЗБУЧНИК ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ РОЂЕНИХ У БАНАТУ.

Критеријум који је Жебељан изабрао као пропусницу за свој избор Банаћана, оних знаменитих, заслужних и посебних, само је један од могућих. Подложан је критици али је, можда, још боље – новим приступима који ће намеру и тему допунити и продубити. Имајући у уму и души катарзичну мисао Милоша Црњанског да је „песма Банаћана, широка као равница, лагана као угојена стока што храни као жито” са отрежњујућим додатком да се „орила целе јесени, увече, из једне хабзбуршке венеричне болнице”. Великани, значајници и надарени савременици, у овој књизи Петра Жебељана, о Банаћанома који овдашњу географију држе на површини збиље и смисла, уверени су да су тачне и праве речи Мирослава Антића да је Банат „земља без одјека. Ту ништа не враћа дозиве. Попију их даљине. Јата лете у месту и могу се узабрати. Све се пригиње земљи. Све је на дохват руке. Зар то не личи на слободу?“

Уз романтичну илузију оних који ову књигу листају да Банат из острва прелази у категорију оаза.

Милан Бјелогрић

А

АВАКУМОВИЋ, ЈОВАН (? – око 1810), школовао се у Пожуну (Братислави), Трнави, Бечу и Лајпцигу и стекао солидно знање права, латинског и немачког језика. Године 1774. предложен је за професора математике и филозофских предмета у новоотвореној високој школи у Новом Саду. Био је адвокат Темишварске епархије, потом бележник Потиског судског округа у Старом Бечеју и судија Торонталске жупаније у Великој Кикинди.

Заступао је Великокикиндски дистрикт на Црквено-народном сабору у Темишвару 1790. године, када је за митрополита изабран Стефан Стратимировић. Авакумовић је гласао против његовог избора, јер је био присталица Беча у борби против мађарског племства.

Године 1795. пештански је сенатор. Био је угледна личност тадашњег српског друштва као врло успешан чиновник. Песник Алексије Везилић у својој књизи *Крајкоје описание о сѣокојној жизни*, првој песничкој збици у историји српске књижевности, објављеној у Бечу 1788. године, убраја Авакумовића у највише цењене личности онога времена код Срба.

У своје време био је високо вреднован песник, са разлогом. Када се данас прочита Авакумовићева песма „Пашхалија новаја”, очигледно је да је он свакако међу најбољим песницима српске грађанске лирике 18. века, иако су сачуване само четири његове песме.

АВРАМЕСКУ, МИХАЈ (Фелнак, 1914 – Панчево, 1980), песник, приповедач и драмски писац, објављивао је у Румунији и Србији. Школовао се у Араду. Био је учитељ у

банатским селима у којима живе Румуни. У листу *Лумина* био је главни и одговорни уредник, а потом и директор Румунског националног позоришта у Вршцу.

АЈВАЗ, МИЛАН (Српски Крстур, 1897 – Београд, 1980), завршио је Глумачко-балетску школу у Београду. Глумац је био у више позоришта Југославије: у Осијеку, Загребу и Новом Саду, док није 1947. године постао члан Југословенског драмског позоришта.

Играо је у комадима Гогоља, Горког, Стерије, Држића и других аутора. На филму је маестрално одиграо улогу фра Брне у Ханжековићевом филму *Бакоња фра Брне*, према истоименом роману Симе Матавуља.

АЛЕКСИЋ, АНТОНИЈЕ (Панчево, 1844 – Београд, 1893), хидролог, војни картограф и публициста. Изабран је за члана Српског ученог друштва, односно Српске краљевске академије.

Као осамнаестогодишњак, после турског бомбардовања Београда 1862, прешао је из Панчева у Србију као граничарски кадет и тада је ушао у састав српске војске. Био је картограф у Министарству војном и Генералштабу, а као новинар је сарађивао у *Омлагини* и *Рагенику*, јер је био присталица Светозара Марковића.

АЛЕКСИЋ, др ВЛАДИМИР (Панчево, 1872 – 1911) лекар, власник санаторијума у Панчеву за лечење хидротерапијом, снабдео је свој санаторијум многим најновијим апаратима, па и рендгеном.

Имао је струју за своју болницу, јер је Панчево тек 1926. било осветљено електричном енергијом. Обдарен многим

способностима и интересовањима, писао је песме које је објављивао у часописима и новинама, а штампао је у Сомбору књигу *Симфоније* са дванаест новела. Знао је више језика и објављивао је своје преводе.

Због „вербалног деликта“ мађарске власти су га осудиле на два месеца затвора које је одлежао, али су зато локалне новине објавиле на мађарском језику вест 17. октобра 1909. године: „Данас је у Панчеву, на једрилици сопствене конструкције, полетео Мађар др Владимир Алексић“.

Први је у Панчеву имао аутомобил 1908. године, изградио је летилицу – једрилицу и њоме неуспешно покушао да се вине у висине. Био је активан у културном и друштвеном животу Панчева. Основао је аматерско друштво „Узданица“. Имао је планове да настави аеронаутичке подухвате са авионским мотором, али је, нажалост, после једне рутинске операције, несрећно окончао живот у 39. години.

АЛЕКСИЋ, ДУШАН (Арад, 1844 – Деска, 1900), сликар и иконограф, сликарство је почео да учи код оца Николе Алексића. Похађао је и Бечку сликарску академију. Радио је иконостасе у Српском Падеју, Дески, Брестовцу, Немету, Ђали, Семлаку, Шајтину, Кетеђхази, Кечи, Репсегу. У раду је најчешће копирао очеве слике.

АЛЕКСИЋ, др МИЛАН (Зрењанин, 1978), композитор, доцент је на Академији уметности у Новом Саду. Компонује класичну уметничку музику, популарну и примењену музику за позориште, телевизију и филм. Завршио је основну и средњу музичку школу „Јосиф Маринковић“ у Зрењанину. Дипломирао је композицију и

дириговање на Музичкој академији у Новом Саду у класи проф. Рајка Максимовића, а докторске студије положио је такође на Факултету музичке уметности у Београду, у класи проф. Зорана Ерића. Од 2014. године управник је Центра за савремену музику Академије уметности у Новом Саду.

Компоновао је: „Гудачки квартет“, „Песма и игра, за виолу и звиждање“, „Каленић, за сопран и клавир“, „Концерт за клавир и оркестар“, „Прозирне ствари“ и др.

АЛЕКСИЋ, СТЕВАН (Арад, 1876 – Јаша Томић, 1923), унук је сликара Николе Алексића, син Душанов и један је од значајнијих ликовних уметника из ове породице, али и у плејади српских сликара 19. и 20. века. Студирао је Ликовну академију у Минхену. На многобројним портретима и аутопортретима, који су били у основи реалистични, видљиви су и романтичарски тонови.

Да би издржавао породицу, прихватио се да и он живопише цркве, попут оца и деде. Први рад ове врсте је иконостас цркве у Араду. Вредан пажње је његов зидни живопис на своду новосадске Алмашке цркве. Највеће по обиму и значају његово дело је украшавање целе зидне унутрашње површине Преображенске цркве у Панчеву 1908. године. Ту следи свог пријатеља Уроша Предића.

Опус Стевана Алексића чини око 230 слика, преко 20 црквених објеката, око 100 икона и велики број зидних композиција.

Сликао је портрете, иконе, историјске и религиозне композиције. Стилски, његово сликарство припада минхенској сликарској школи, њеном реалистичком току, али најзначајнији део Алексићевог опуса везан је

за сликарство симболизма и показује мноштво одлика овог сликарског правца, чиме га оно сврстава у европске уметничке токове.

АЛМАЖАН, СЛАВКО (Орешац, 1940), песник, гимназију је на румунском језику завршио је у Вршцу. Био је новинар и уредник у Радио-телевизији Војводине у Новом Саду и члан редакције часописа *Лумина*. Преводи српску поезију на румунски језик. Алмажан је песник модерног лирског израза, са необичним песничким сликама. Пише есеје и активан је културни радник. Приредио је антологију војвођанских песника на румунском језику.

Објавио је књиге песама: *Мушкарац у шечном сћању*, *Кућа џусџиње* и роман *Ноћ харџије*, а на српском језику: *Панџомима за недељно џојодне*, *Руш*, *Лешо коња* и др.

АНДРЕЈЕВИЋ, КРСТА (Велики Бечкерек, 1928 – Београд, 1989), сликар и ликовни педагог. Пошао је стопама старијег брата Милете Андрејевића, који је постао познат сликар и професор у САД, определио се за уметност, па је завршио Академију примењене уметности у Београду. Изабран је за асистента на овој школи 1956. за предмет сликарске технике и на том предмету стигао је од асистента до редовног професора. Усавршавао се у Француској и Великој Британији.

Од техника, Крста Андрејевић је сликао у уљу и акварелу, а бавио се и цртежом, графиком, мозаиком, зидном декорацијом, таписеријом и ликовним дизајном. Његова дела се налазе у Музеју савремене уметности у Београду, Музеју града Београда и у многим приватним колекцијама.

АНДРЕЈЕВИЋ, МИЛЕТА (Велики Бечкерек, 1925 – Њујорк, 1989), сликар и ликовни педагог, студирао је Ликовну академију у Београду и са другим студентима сликарима, који су били у тзв. „Задарској групи“, отишао је у Задар, а потом су се неки запутили у Париз, а неки се вратили у Београд, где је Милета диломирао на Ликовној академији. Специјализовао се у Паризу, а од 1958. године до краја живота, живео је у Њујорку.

Милета Андрејевић није никада имао изложбу у Србији, али је зато био познат у Њујорку и његове су слике имале добру цену. Купци и галеристи куповали су његове слике, иако неке нису биле завршене. Подржавао га је конзервативни део ликовне критике, па је о његовом „романтичном реализму“ писано афирмативно у *Њујорк џајмсу*, на пример. После његове смрти у атељеу је нађена само једна његова слика (!). Био је старији брат сликара Крсте Андрејевића. Обојица су умрли исте, 1989. године.

АНТИЋ, МИРОСЛАВ (Мокрин, 1932 – Нови Сад, 1986), био је песник, режисер, сценограф, новинар и сликар. У Мокрину је похађао основну школу. Гимназију је учио у Кикинди и Панчеву. Судије је започео у Београду, а новинарским послом почео је да се бави у Панчеву, потом је прешао у новосадски лист *Дневник*.

Писао је песме, чланке, драме, филмска и телевизијска сценарија и документарне филмове. Био је главни уредник ревије за цез и забавну музику *Ришам* и часописа *Невен* Чика Јове Змаја.

Радећи као сликар, насликао је богату галерију слика, колажа и уља, а самосталне изложбе имао је у Новом Саду, Сарајеву, Загребу, Мокрину и Кикинди.

За свој рад на пољу уметности и новинарства добио је бројне награде и признања: две „Невенове награде“; награда за животно дело у поезији за децу; „Горанова награда“; „Награда Стеријиног позорја“; „Златна арена“ за филмски сценарио; „Седмојулска награда Србије“; „Орден заслуга за народ“ и др.

Објавио је збирке песама за децу: *Плави чуџерак*, *Гарави сокак*, *Насмејани свети*, *Шашава књиџа*, *Оловка не пише срцем*, *Тако замишљам небо*, *Прва љубав*. Припада плејади највећих српских песника за децу. Остале су његове значајне песничке књиге: *Концерт за 1001 бубањ*, *Лева страна света*, *Кров света*, *Степенице стораха...* На самом је врху ове књижевне врсте у српској поезији.

Песме Мике Антића превођене су на руски, македонски, албански, енглески, турски, мађарски, словачки, чешки, француски, румунски, пољски, словеначки језик. Именом Мирослава Антића назване су многе школе, удружења и манифестације у Србији.

Антић је песник који је својим књигама за младе оставио неизбрисив траг у српској књижевности. Једно од његових најбољих и најпопуларнијих дела је поема „Војводина“, која припада реду великих поема српске поезије, као што су „Стражилово“, „Ламент над Београдом“ и „Апотеоза“ Милоша Црњанског.

АНТИЋ, РАДОМИР (Житиште, 1948 – Мадрид, 2020), фудбалер и тренер, једини у историји фудбала који је водио „Барселону“, „Реал“ и „Атлетико Мадрид“. Био је селектор фудбалске репрезентације Србије.

Рођен је у Житишту, али се, када му је било шест година, са породицом преселио у Титово Ужице. Играчку каријеру